

УДК 94:323.1(477)"1939/53"

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2025.1.7>**Віктор ДРОЗДОВ**

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та методики її навчання
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
вул. Іллі Ріпина, 12, м. Ізмаїл, Україна, 68610 (victordroz dov.84@gmail.com)

Viktor DROZDOV

Ph.D. in History, Associate Professor, Department of History and Methods of Teaching, Izmail State University
of Humanities, 12 Illi Ripyna St., Izmail, Ukraine, 68610 (victordroz dov.84@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1381-8878>**КОМЕМОРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ДІЯЧІВ
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1939–1953 РР.**

Анотація. Мета роботи – розкрити особливості та засоби вишанування пам'яті українських культурних діячів на західноукраїнських землях як складника радянської меморіальної політики доби сталінізму, а також виявити офіційні наративи й образи, які комуністичний режим прагнув поширювати серед населення за допомогою різних комеморативних практик. **Методологія** дослідження передбачає історико-генетичний, історико-типологічний та історико-системний методи, а також методи джерелознавчої критики й дискурс-аналізу. **Наукова новизна** полягає в тому, що на основі аналізу широкого кола архівних матеріалів та газетної періодики вперше проаналізовано, як сталінський режим використовував та зловживав пам'яттю про відомих українських культурних діячів для пропагування офіційної ідеології. **Стаття** сприятиме глибшому розумінню сталінської політики пам'яті на анексованих українських територіях. **Висновки.** Автор розкрив радянські практики вишанування пам'яті Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Юрія Федьковича, Василя Стефаника та Марка Черемшини. З'ясовано, що революційний образ Шевченка комуністична влада поширювала на західноукраїнських землях за допомогою загальнореспубліканських святкувань, тоді як образ Франка був головним символом революційної боротьби, що мав як регіональне, так і всеукраїнське значення. Імена обох видатних українських діячів були внесені до топонімічного простору. Водночас влада так і не спорудила заплановані монументи Шевченку й Франку у Львові. Вагоме регіональне значення мали вишанування Ольги Кобилянської та Юрія Федьковича для Північної Буковини, Лесі Українки – для Волині, Василя Стефаника й Марка Черемшини – для Покуття. Влада використовувала аналогічні комеморативні заходи, створюючи регіональні образи письменників-революціонерів і борців за національне й соціальне визволення. Літературно-меморіальні музеї, створення яких було характерною рисою радянської меморіальної політики, відігравали вагомий роль у формуванні й поширенні цих образів.

Ключові слова: західноукраїнські землі, комеморативні практики, політика пам'яті, сталінізм, українська культура.

**COMMEMORATIONS OF UKRAINIAN CULTURAL FIGURES
IN WESTERN UKRAINIAN LANDS FROM 1939 TO 1953**

Abstract. Purpose. This article aims to reveal the features and methods of commemorating Ukrainian cultural figures in Western Ukrainian territories as part of Soviet memorial politics during Stalinism. Additionally, it uncovers the official narratives and images the communist regime attempted to disseminate among the population through various commemorative practices. **The methodology** includes historical-genetic, historical-typological, and historical-systemic methods, as well as historical source criticism and discourse analysis. **Scientific novelty.** Based on a wide range of archival materials and newspaper periodicals, research explains how the Stalinist regime used and abused the memory of famous Ukrainian cultural figures to propagate the official ideology. The article contributes to a deeper understanding of Stalinist politics of memory in the annexed Ukrainian territories. **Conclusions.** The author examines Soviet practices of commemorating Taras

Shevchenko, Ivan Franko, Lesya Ukrainka, Olha Kobylianska, Yuriy Fedkovych, Vasyl Stefanyk, and Marko Cheremshyna. It has been found that the revolutionary image of Shevchenko was propagated by the communist authorities in Western Ukrainian lands through nationwide celebrations, while Franko's image served as the primary symbol of revolutionary struggle, holding both regional and national significance. The names of these two prominent Ukrainian figures were integrated into the toponymic landscape. However, the Soviet authorities did not construct the planned monuments to Shevchenko and Franko in Lviv. The commemorations of Olha Kobylianska and Yuriy Fedkovych held significant regional importance for Northern Bukovina, Lesya Ukrainka – for Volyn, and Vasyl Stefanyk and Marko Cheremshyna – for Pokuttia. The authorities operated similar commemorative measures, creating regional images of revolutionary writers and fighters for national and social liberation. Literary-memorial museums, a characteristic feature of Soviet memorial policy, played a significant role in shaping and disseminating these images.

Key words: *Western Ukraine, commemorations, politics of memory, Stalinism, Ukrainian culture.*

Постановка проблеми. Офіційна версія історії підрадянської України, що була сконструйована сталінськими ідеологами в другій половині 1930-х рр., ґрунтувалася на наративному шаблоні про боротьбу за соціальне й національне визволення від експлуататорських класів, возз'єднання України з Росією, перемогу «жовтневої революції» та побудову соціалізму в багатонаціональній державі під гаслом «дружби народів». Формування нової культури, «національної за формою та соціалістичної за змістом», потребувало включення до радянського героїчного пантеону українських культурних діячів, які б символізували революційну боротьбу трудящого народу. Ушанування пам'яті цих діячів стало складовою частиною радянського комеморативного дискурсу в підрадянській Україні. На анексованих у роки Другої світової війни українських територіях сталінський режим, насаджуючи офіційну пам'ять і витісняючи альтернативні спогади, формував образи революційних письменників – «співців українського народу», використовуючи різні комеморативні практики. Вони мали не лише закріпити в колективній пам'яті офіційні наративи, а й продемонструвати населенню, що вільний розвиток української культури нібито можливий лише в радянській державі.

Мета статті – дослідити радянські практики вшанування пам'яті українських культурних діячів на західноукраїнських землях у роки сталінізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексний аналіз радянської політики пам'яті та комеморативних практик в Україні здійснив Сергій Єскельчик, який у своїй монографії приділив увагу також меморіальній політиці на західноукраїнських землях. Автор наголошує на суперечностях між українськими й російськими наративами національної історії, характеризує процеси реабілітації українських національних діячів та підкреслює возвеличення української «класики» як один із вимірів політики пам'яті із середини 1930-х рр. Розглядаючи повоєнну меморіальну політику, Єскельчик дійшов висновку про існування символічної ієрархії пам'ятників у підрадянській Україні [1]. Вивченню радянських комеморативних практик у Львові присвячено низку наукових праць, які аналізують місто як соціальний текст, досліджують особливості перейменування вулиць та процеси формування соціального простору [2–4]. Специфіку радянської меморіальної політики в Чернівцях дослідила Світлана Фрунчак, яка, розглядаючи формування локальних героїв, наголошує, що образи Юрія Федьковича та Ольги Кобилянської радянські ідеологи використали як символи «прогресивної» української культури [5]. Процеси меморіалізації, перейменувань та комеморативних ритуалів на Закарпатті розкрито в статтях Василя Міщанина та Павла Леню [6–8].

Виклад основного матеріалу. Центральною постаттю в українському радянському комеморативному дискурсі був Тарас Шевченко. Ще в 1918 р. більшовики внесли ім'я Тараса Шевченка до переліку найвидатніших діячів. Конструюючи новий образ Великого Кобзаря, радянська влада прагнула його привласнити, тавруючи будь-яку іншу, зокрема «націоналістичну»,

інтерпретацію його творчості. Найперше ідеологи намагалися перетворити Шевченка із символу національного визволення, який домінував у роки національно-визвольних змагань, на радянизований образ поета-революціонера, бунтаря й борця проти кріпацького гноблення [9, с. 83]. У березні 1939 р. компартія влаштувала масштабне відзначення 125-літнього ювілею від дня народження Шевченка на всесоюзному рівні. Як зазначає Б. Короленко, ювілей «був вдалим приводом для масштабної пропагандистської кампанії та морально-політичної мобілізації широких верств населення, а також своєрідною “програмою соціопсихологічної реабілітації” радянської громадськості від травматичного досвіду політики політичних репресій, особливо жорстокий і масовий виток яких припав на 1937–1938 рр.» [10, с. 350]. Святковий дискурс та медійні матеріали закріплювали у свідомості українців образ поета-революціонера, підкреслювали виключну роль більшовицької партії в обороні, збереженні й ушануванні пам’яті про Великого Кобзаря.

Після анексії західноукраїнських земель, де образ Тараса Шевченка мав національну конотацію, радянська пропаганда почала дискредитувати «буржуазно-націоналістичне» вшанування його пам’яті. Стаття «Шевченко наш», опублікована в газеті «Вільна Україна», називала його «першим на Україні могутнім трибуном боротьби за визволення селянства від соціального гніту чужих і “своїх” панів та національного гніту царського самодержавства». Водночас ідеї Шевченка, за твердженням автора статті, були ворожі українським «буржуазним націоналістам», які прикривалися його ім’ям, щоб здобути довіру українських робітників і селян та перекручували соціально-визвольний зміст «Кобзаря». Дорадянські шевченківські комеморації на західноукраїнських землях у статті описано так: «Ундовські “батьки народу” робили із Шевченка пророка своєї національно-панської “неньки України” з ясновельможним гетьманом із панамі при владі та із соціальним визиском і поневоленням української “черні”. Ундовсько-оунівські бандити представляли Шевченка як зоологічного націоналіста і предтечу українського шовінізму, що покликаний, мовляв, з ножом у руках приборкати бідноту і створити кривавий поліцейський лад на Україні» [11, с. 3].

Перші шевченківські комеморації на західноукраїнських землях за радянським зразком відбулися в березні 1940 р. У містах проводили збори письменників та інтелігенції, вечори, концерти й виставки, присвячені пам’яті поета та 100-річчю виходу «Кобзаря». Тернопільська партійна газета «Вільне життя», описуючи шевченківські святкування, зазначала, що «народи колишньої Західної України, разом з іншими народами СРСР, уперше вільно шанують пам’ять геніального співця українського народу» [12, с. 3]. 10 березня 1941 р. підрадянська Україна відзначала 80-ті роковини смерті Тараса Шевченка. У Львові відбувся загальноміський вечір, на якому були присутні почесні гості – академіки, професори, композитори, письменники й депутати Верховної Ради УРСР [13, с. 1].

Упродовж війни з нацистською Німеччиною образ Шевченка, як й інших національних героїв, використовувався для мобілізації населення. Наприклад, Українське державне видавництво випустило нове видання «Кобзаря» накладом 20 тис. примірників, а художник Василь Касіян створив серію плакатів «Гнів Шевченка – зброя перемоги» [1, с. 63]. Із поверненням радянської влади на західноукраїнські землі шевченківські дні (9–10 березня) стали інструментом пропаганди радянського патріотизму, а поета зображували як виразника національних традицій. У 1945 р. у Львові та Чернівцях, крім зборів і вечорів, присвячених пам’яті Шевченка, відбулися театральні вистави п’єси «Назар Стодоля» [14, с. 7; 15, с. 1].

Перші шевченківські комеморації на Закарпатті відбувалися під безпосереднім керівництвом ЦК КПЗУ. Партія рекомендувала всім секретарям міськкомів та окружкомів організувати з 8 до 10 березня 1945 р. бесіди, доповіді та колективні читання «Кобзаря» з робітниками, селянами й службовцями. 10 березня у клубах і хатах-читальнях відбулися загальні

збори, присвячені 84-м роковинам смерті Тараса Шевченка. В усіх школах були проведені ранки, піл час яких зачитували доповіді про життя й діяльність поета, а самодіяльні гуртки виконували його пісні й вірші [16, арк. 4]. Уповноважений Народної Ради Закарпатської України у справах освіти А. Черкан рекомендував дирекціям шкіл у вступних промовах особливу увагу звернути на те, що Шевченко був не лише поетом, а й «... патріотом та поетом-революціонером-демократом, який своїм палким словом кликав до боротьби і український, і російський народи за краще життя». Крім того, використовуючи уривки з віршів «Кавказ», «Сон» та «Єретик», потрібно було продемонструвати заклики поета до спільної боротьби інших народів проти царизму, його героїчну боротьбу проти кріпосництва й поширення ідеї слов'янської спільності [17, арк. 29]. У післявоєнні роки шевченківські дні увійшли до українського радянського святкового канону, проте мали другорядне значення порівняно з традиційними радянськими святами. Винятком були ювілеї, з нагоди яких організовували заходи на республіканському, обласному та місцевому рівнях.

Після анексії західноукраїнських земель образ Івана Франка набув не лише регіонального, а й всеукраїнського значення як поета-революціонера та борця за соціальне й національне визволення українського народу. 15 жовтня 1939 р. у Львові біля його могили на Личаківському цвинтарі відбувся мітинг, під час якого відомий радянський письменник-драматург, депутат Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР Олександр Корнійчук та український режисер Олександр Довженко поклали вінок від імені уряду УРСР. Виступи під час мітингу від представників Союзу радянських письменників, Червоної армії та львівської інтелігенції возвеличували образ поета-революціонера і «співця українського трудящего народу». У той самий день мітинг відбувся й біля пам'ятника польському письменнику Адаму Міцкевичу, що мало підкреслити «демонстрацію дружби народів» [18, с. 1].

У січні 1940 р. утворений при Спілці радянських письменників ювілейний комітет провів засідання для визначення заходів щодо відзначення 25-х роковин смерті (28 травня) та 85-ї річниці від дня народження (27 серпня) Івана Франка [19, с. 6]. ЦК КП(б)У зобов'язав Держлітвидав УРСР видати повне зібрання творів письменника [20, с. 295]. У квітні 1940 р. Рада народних комісарів УРСР затвердила склад республіканського Комітету з проведення 85-річного ювілею Франка, який очолив Олександр Корнійчук [21, с. 812]. Урочистостям із вшанування пам'яті Франка з нагоди 25-х роковин смерті передувала широка інформаційна кампанія. Газети публікували статті про життєвий шлях і творчу спадщину письменника, його революційні ідеї та зв'язки з російською культурою і революційним рухом. У Львівському філіалі бібліотеки Академії наук УРСР було влаштовано виставку, що мала стати частиною експозиції до 85-річного ювілею. Вона демонструвала не лише біографічні та творчі етапи Франка, а й політичний, економічний та культурний стан Заходу України [22, с. 3]. 28 травня в Союзі письменників України, українському філіалі музею Леніна, великій залі Київської державної консерваторії та клубі письменників Львова відбулися вечори, присвячені пам'яті Франка. Головні урочисті мали відбутися під час 85-річного ювілею, проте війна обірвала ці плани.

Крім комеморативних заходів, для увічнення пам'яті Франка влада заснувала два меморіальні музеї. Меморіально-літературний музей ім. Івана Франка створили за рішенням бюро Львівського обкому КП(б)У від 5 лютого 1940 р. [23, арк. 67], а в травні того ж року він отримав статус державного обласного музею [24, с. 94]. Музей облаштували в мастку, де жив і працював письменник. В одному з випусків кіножурналу «Радянська Україна» за 1940 р. показано епізод про новостворений музей, у якому демонструвалася експозиція та проведення екскурсії для відвідувачів [25, арк. 6]. У п'яти кімнатах музею зібрали особисті речі Франка, світлини з іншими відомими українськими діячами, велику карту художниці Морачевської з позначеннями, де побував Франко, фотографії його похорону, посмертну маску, проекти пам'ятника, а також бібліотеку

його творів [26, с. 6]. У селі Нагуєвичі Дрогобицької області відкрили районний літературно-меморіальний музей Івана Франка в будинку, де він народився [27, арк. 80].

Після повернення радянської влади образ «Франка-революціонера» й далі використовували в пропаганді. У статті «Великий співець українського народу» М. Рудницький зображував Івана Франка як борця із соціальним гнобленням та провісника ідей «дружби народів і соціальної справедливості». Автор наголошував на впливі російських прогресивних та революційних письменників на формування світогляду Франка, вказував на його прихильності до поширення російської літератури серед українського народу [28, с. 5]. У травні 1945 р. у Львові відбувся мітинг на могилі Івана Франка, присвячений 29-м роковинам його смерті. Академік Михайло Возняк під час виступу називав Франка другим після Шевченка класиком української літератури, а його творчість – пророцтвом майбутнього «возз'єднання» українських земель. Завершуючи виступ, Возняк висловив подяку «російському народу і всім народам Радянського Союзу за возз'єднання Західної України в братній сім'ї народів великої Країни Рад, за визволення від ярма німецької окупації» [29, с. 5]. У післявоєнні роки вшанування пам'яті Франка регулярно відзначалося мітингами, вечорами, концертами, конференціями й виставками в закладах культури та освіти, публікаціями в центральній і регіональній пресі, а також заходами в літературно-меморіальному музеї.

Ушанування обох українських «народних співців» влада планувала закріпити спорудженням пам'ятників у Львові. Спільна постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 4 вересня 1945 р. передбачала встановлення пам'ятників Франкові й Шевченкові, дозволивши витратити на розроблення їхніх проєктів 130 тис. крб [30, арк. 24]. Проте через зміни до порядку фінансування союзний уряд не виділив ці гроші, тому проєктні роботи не було проведено. У 1950–1951 рр. влада повернулася до питання спорудження монументів, однак реалізувати його завадив ідеологічний чинник. Оскільки на той час пам'ятник Леніну у Львові досі не встановили, центральне керівництво призупинило рішення щодо пам'ятників Франкові й Шевченкові [31, с. 42–43]. Водночас у 1949 р. біля літературно-меморіального музею Івана Франка встановили бронзовий бюст. Його відкриття відбулося під час урочистого мітингу з нагоди святкування 93-ї річниці від дня народження поета. В останні роки сталінського режиму пам'ятники Шевченкові й Франкові з'явилися в різних населених пунктах західних областей УРСР. Наприклад, у Станіславській (суч. Івано-Франківській) області наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. було встановлено сім пам'ятників Шевченкові та два пам'ятники Франкові [32, с. 215–232].

Радянська топонімічна політика виконувала функції очищення символічного простору від маркерів колишньої політичної влади й водночас закріплення в колективній пам'яті важливих для офіційної ідеології образів, зокрема українських культурних діячів. Годоніми на честь Шевченка й Франка стали частиною радянської топонімічної традиції. Так, називаючи нові райони у Львові, сталінські ідеологи назвали один із них Шевченківським, демонструючи в такий спосіб свою «прихильність» до української культурної спадщини. На честь Тараса Шевченка перейменовано парки в Рівному (1940 р.) і Станіславі (1945 р.). Ім'я Франка у 1939 р. присвоїли Львівському державному університету (попередня назва – Львівський університет Яна-Казимира), а згодом і парку навпроти нього (раніше – Парк імені Тадеуша Костюшка). Водночас українські назви залишалися незначною часткою радянського топонімічного простору [3, с. 164–166].

На загальнореспубліканському рівні відзначали пам'ять інших культурних діячів, особливо у зв'язку з ювілейними датами. Серед ювілейних святкувань повоєнної доби можна виокремити 100-річчя від дня народження Панаса Мирного (1949 р.) і 75-річчя та 80-річчя від дня народження Лесі Українки (1946 і 1951 рр.). Комеморативні заходи в областях відбувалися відповідно до республіканських планів і передбачали проведення літературних вечорів

і концертів у клубах, хатах-читальнях та будинках культури, організації виставок у музеях і бібліотеках, читань уривків творів, тематичних конференцій в університетах, виховних заходів у школах, публікації статей у газетах тощо.

Вшанування пам'яті Лесі України у Волинській області мало також регіональне значення. Окрім традиційних комеморативних заходів, у 1946 р. Луцький міськком КП(б)У ухвалив рішення про перейменування однієї з вулиць міста на честь української письменниці [33, арк. 25]. У 1949 р. відреставрували будинок у с. Колодяжне, де Леся Українка проживала з 1881 до 1907 р., і відкрили там сільську бібліотеку [34, арк. 1]. У серпні 1952 р. Волинський облвиконком звернувся до Ради Міністрів УРСР із клопотанням про заснування в будинку Лесі Українки Державного літературно-меморіального музею та встановлення бюста перед садибою. Також місцева влада пропонувала спорудити монументальний пам'ятник Лесі Українці в Луцьку [35, арк. 243–244]. Комітет у справах культурно-освітніх установ підтримав встановлення пам'ятників, однак організацію музею вважав недоцільною через відсутність фондової бази. Проте республіканський уряд не задовольнив клопотання через обмежене асигнування.

Особливу увагу в західноукраїнських областях радянська влада приділяла комеморації регіональних діячів, яких вона зробила символами революційної боротьби на цих землях. У Північній Буковині такими постатями стали Юрій Федькович та Ольга Кобилянська. Влітку 1940 р. Чернівці відвідали Олександр Довженко, Микола Бажан й Олександр Корнійчук, які зустрілися з місцевою інтелігенцією та поклали квіти на могилу Юрія Федьковича. Широко відзначалося 55-річчя літературної діяльності Ольги Кобилянської. Із цієї нагоди Чернівецький облвиконком 27 листопада 1940 р. ухвалив рішення про присвоєння її імені міській середній школі № 3 і перейменування вулиці Янку Флондора на вулицю Ольги Кобилянської [36, с. 227]. У листопаді 1944 р. створили Літературно-меморіальний музей Ольги Кобилянської в будинку, де вона постійно проживала з 1929 до 1942 р. [37, арк. 1], а в 1948 р. встановили надмогильний пам'ятник письменниці.

Літературно-меморіальний музей ім. Юрія Федьковича заснували в 1945 р., але відкрили лише в листопаді 1947 р. після тривалої організаційно-підготовчої роботи. У звіті музею за 1947 р. зазначалося, що його завданням було «показати історію української літератури та її тісний зв'язок з братньою російською літературою» [37, арк. 48]. Проте в 1949 р. експозицію музею суттєво перебудували, щоб висвітлити постать видатного письменника й «очистити її від буржуазно-націоналістичних спотворень». Оновлена експозиція музею не лише відображала життєвий шлях, літературну й громадську діяльність Федьковича, а й наголошувала на впливі російської літератури на розвиток української літератури в Буковині, розкривала проблеми соціального й національного гноблення в Австрійській імперії та прагнення українських трудящих мас до «возз'єднання з українським народом в Росії», демонструвала вшанування пам'яті Федьковича радянською громадськістю, а також висвітлювала «розквіт української радянської літератури» та «соціалістичні перетворення на Буковині» [38, арк. 35–36]. Спочатку експозиція музею розміщувалася в одному з корпусів резиденції буковинських митрополитів, а з 1950 р. – у приміщенні обласного краєзнавчого музею.

До офіційного радянського канону влада зарахувала дорадянських західноукраїнських письменників Василя Стефаника, Леся Мартовича й Марка Черемшину («Покутська трійця») за їхню гостру соціальну тематику. У 1940 р. відкрили Русівський літературно-меморіальний музей Василя Стефаника, директором якого став його син Кирило Стефаник. У 1947 р. за рішенням Русівської сільської ради на могилі письменника встановили меморіальну плиту. У 1950 р. Львівський облкультвідділ придбав барельєф Василя Стефаника, який планували встановити на будинку, де він жив і працював [39, арк. 71].

Літературно-меморіальний музей Марка Черемшини заснували в 1948 р. у м. Снятин Станіславської області. У лютому 1952 р. Станіславський обком КП(б)У ухвалив рішення про відзначення 25-х роковин смерті Марка Черемшини. Окрім проведення урочистих заходів, обком зобов'язав встановити в с. Кобаки бюст письменникові, меморіальну дошку на будинку, де він народився, та присвоїти його ім'я сільській школі [40, арк. 1–2]. У грудні 1952 р. Станіславський облвиконком звернувся до Ради Міністрів УРСР із клопотанням про впорядкування могил Василя Стефаника, Леся Мартовича й Марка Черемшини та спорудження надмогильних пам'ятників [35, арк. 311–312]. У 1953 р. уряд зобов'язав виконкоми Станіславської, Чернівецької та Львівської обласних рад упорядкувати могили й установити надгробні пам'ятники цим письменникам, а також Юрію Федьковичу [41, арк. 173].

Висновки. Коєморації українських культурних діячів на анексованих західноукраїнських землях мали виразний ідеологічний характер. Як і в підрадянській Україні загалом, практики вшанування конструювали необхідні для сталінського режиму образи письменників-революціонерів, які у своїй творчості закликали народні маси до боротьби проти експлуататорів. На західноукраїнських землях регіональні діячі, яких влада внесла до радянського героїчного пантеону, зображувалися також як непримиренні борці за національне визволення та провісники «возз'єднання» українських земель. У контексті ідеї «дружби народів» коєморативний дискурс підкреслював їхні зв'язки з російською культурою та вплив російських письменників на їхню творчість. Основними інструментами коєморації були регулярні церемонії вшанування пам'яті, перейменування вулиць та найменування інших об'єктів, створення літературно-меморіальних музеїв та інших місць пам'яті. Водночас за сталінських часів не було споруджено великих монументальних об'єктів українським культурним діячам через фінансові труднощі та ідеологічні чинники. Спотворюючи пам'ять про представників української культури, влада водночас таврувала будь-які альтернативні наративи та спогади як «буржуазно-націоналістичні», викорінюючи їх із пам'яттєвого простору. Подальша перспектива дослідження полягає у вивченні ролі літературно-меморіальних музеїв у конструюванні та поширенні офіційної пам'яті на анексованих українських територіях.

Література

1. Єсельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві / пер. з англ. М. Климчука, Х. Чушак; ред. Я. Цимбал. Київ : Критика, 2008. 303 с.
2. Середа В. В. Місто як lieu de memoire: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2008. Вип. 2. С. 73–99.
3. Грицак Я. Конструювання національного міста: випадок Львова. *Дух і літера*. 2007. № 17–18. С. 157–181.
4. Генег Р. Формування радянського соціального простору у Львові (1944–1953 рр.). *Український історичний журнал*. 2014. № 6. С. 77–91.
5. Frunchak S. The making of Soviet Chernivtsi: National «reunification», World War II, and the fate of Jewish Czernowitz in postwar Ukraine. University of Toronto (Canada), 2014. 515 с.
6. Міщанин В. «Всенародні» свята Народної Ради Закарпатської України (1944–1945 рр.) як елемент радянзації Закарпаття. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Історичні науки. Всесвітня історія. Історія України. Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни*. 2015. № 8. С. 122–129.
7. Леню П. Зміна міської топоніміки Закарпатської України в період інтеграції краю до складу Української РСР (листопад 1944 – січень 1946 років). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2018. Вип. 26. С. 118–124.
8. Леню П. Ю. Меморіалізація «визволителів» у період превентивної радянзації Закарпаття (1944–1946 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2021. Вип. 2, № 45. С. 142–150. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(45\).2021.247558](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(45).2021.247558)

9. Тарапон О. А. Монументалізація постаті Т. Шевченка в Радянській Україні 1930-х рр.: підміна національних цінностей. *Наукові записки з української історії*. 2019. № 46. С. 75–85. <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-46-75-85>
10. Короленко Б. А. 125-літній ювілей Тараса Шевченка: комеморації 1939 року. *Національна та історична пам'ять: Збірник наукових праць*. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. С. 348–367.
11. Козланюк П. Шевченко наш. *Вільна Україна*. 1940. 11 березня. С. 3.
12. Андрійчик Л. Вільно відзначають славний ювілей. *Вільне життя*. 1940. 10 березня. С. 3.
13. Великий син українського народу. Загальноміський вечір, присвячений 80-річчю з дня смерті Т. Г. Шевченка. *Вільна Україна*. 1941. 11 березня. С. 1.
14. Шевченківські дні у Львові. *Вільна Україна*. 1945. 11 березня. С. 7.
15. В сім'ї вільній, новій... (На зборах, присвячених пам'яті Т. Г. Шевченка). *Радянська Буковина*. 1945. 13 березня. С. 1.
16. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 187. 24 арк.
17. ДАЗО. Ф. Р-177. Оп. 1. Спр. 14. 119 арк.
18. Розовский М., Мироненко В. Праздник дружбы народов. Чествование памяти великих поэтов Ивана Франка и Адама Мицкевича (От наших специальных корреспондентов). *Советская Украина*. 1940. 18 жовтня. С. 1.
19. Пам'яті Івана Франка. Засідання Українського ювілейного комітету. *Вільна Україна*. 1940. 30 січня. С. 6.
20. Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941: Збірник документів і матеріалів / Редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (відп. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1986. 414 с.
21. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду. 1917–1959 рр. Т. 1: 1917 – червень 1941 рр. / Редкол.: О. І. Євсєєв (відп. ред.) та ін. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1959. 884 с.
22. Пелехатий К. Сторінки великого життя. Виставка до 25-річчя з дня смерті Івана Франка. *Вільна Україна*. 1941. 27 травня. С. 3.
23. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 6. 221 арк.
24. Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. Т. 1: 1939–1953 / Ред. кол.: Ю. Сливка (відп. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1995. 750 с.
25. Центральний державний електронний та аудіовізуальний архів. Од. обл. 118. 6 арк.
26. В музеї Івана Франка. *Вільна Україна*. 1940. 7 липня. С. 6.
27. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВ). Ф. 4762. Оп. 1. Спр. 557. 92 арк.
28. Рудницький М. Великий співець українського народу (До 29-річчя з дня смерті Івана Франка). *Вільна Україна*. 1945, 29 травня. С. 5.
29. Львов'яни шанують пам'ять великого Каменяра. Мітинг на могилі Івана Франка. *Вільна Україна*. 1945. 29 травня. С. 5.
30. ЦДАВОВ. Ф. 2. Оп. 7. Спр. 2140. 141 арк.
31. Дроздов В. Проблеми радянської монументальної пропаганди на західноукраїнських землях у 1944 – 1953 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2023. № 2(49), С. 39–48. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290335](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290335)
32. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник / Редкол.: П. Т. Тронько (гл. ред.) и др. Киев: Наукова думка, 1987. 735 с.
33. Державний архів Волинської області. Ф. П-32. Оп. 1. Спр. 188. 227 арк.
34. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки. Ф. 1. Оп. 30. Спр. 2756. 214 арк.
35. ЦДАВОВ. Ф. 2. Оп. 8. Спр. 7119. 315 арк.
36. Ботушанський В., Біленкова С., Добржанський О. та ін. Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 586 с.
37. ЦДАВОВ. Ф. 4762. Оп. 1. Спр. 163. 112 арк.
38. ЦДАВОВ. Ф. 4762. Оп. 1. Спр. 348. 206 арк.
39. ДАЛО. Ф. Р-1340. Оп. 1. Спр. 17. 124 арк.
40. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-1149. Оп. 1. Спр. 95. 48 арк.
41. ЦДАВОВ. Ф. 2. Оп. 8. Спр. 9496. 283 арк.

References

1. Yekelchuk, S. (2008). *Imperiia pam'iaty. Rossiisko-ukrainski stosunki v radianskii istorichnii uiavi* [*Stalin's Empire of Memory. Russian-Ukrainian Relations in the Soviet Historical Imagination*]. (Ia. Tsymbal (Ed.); M. Klymchuk ta Kh. Chushak (Trans.)). Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].
2. Sereda, V. (2008). Misto yak lieu de memoire: spilna chy podilena pam'iat? Pryklad Lvova [City as Lieu de Mémoire: Common or Segregated Memory? Case of Lviv]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Sotsiologichna* [*Visnyk of the Lviv University. Series Sociology*], 2, 73–99. [in Ukrainian].
3. Hrytsak, Ya. (2007). Konstruiuvannia natsionalnoho mista: vypadok Lvova [Construction of a national city: the case of Lviv]. *Dukh i litera*, 17–18, 157–181. [in Ukrainian].
4. Hencha, R. (2014). Formuvannia radianskoho sotsialnoho prostoru u Lvovi (1944–1953 rr.) [Formation of the Soviet social space in Lviv (1944–1953)]. *Ukrainskyi istorichnyi zhurnal* [*Ukrainian Historical Journal*], 6, 77–91. [in Ukrainian].
5. Frunchak, S. (2014). *The making of Soviet Chernivtsi: National "reunification," World War II, and the fate of Jewish Czernowitz in postwar Ukraine* [University of Toronto (Canada)]. [in English].
6. Mishchany, V. (2015). «Vsenarodni» sviata Narodnoi Rady Zakarpatskoi Ukrainy (1944–1945 rr.) yak element radianizatsii Zakarpattia [«Nationwide» holidays of people holidays of council of Transcarpathian Ukraine (1944–1945) as item of Sovietization of Transcarpathia]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Istorichni nauky. Vsesvitnia istoriia. Istorii Ukrainy. Istoriohrafia, dzhereloznavstvo ta spetsialni istorichni dysypliny* [*Bulletin of the Taras Shevchenko Luhansk National University. Historical sciences. World History. History of Ukraine. Historiography, source studies and special historical disciplines*], 8, 122–129. [in Ukrainian].
7. Leno, P. (2018). Zmina miskoi toponimiky Zakarpatskoi Ukrainy v period intehtatsii kraiu do skladu Ukrainskoi RSR (lystopad 1944 – sichen 1946 rokiv) [Changes in urban toponymy of Transcarpathian Ukraine during the integration of the region into the Ukrainian SSR (November 1944 – January 1946)]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Serii «Istorii Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorichni ta filosofski nauky»* [*V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin "History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences"*], 26, 118–124. [in Ukrainian].
8. Leno, P. (2021). Memorializatsiia «vyzvoliteliv» u period preventyvnoi radianizatsii Zakarpattia (1944–1946 rr.) [Memorialization of the "liberators" in Transcarpathia during the period of preventive Sovietization (1944 – 1946)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii* [*Scientific Herald of Uzhhorod University Series History*], 2(45), 142–150. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(45\).2021.247558](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(45).2021.247558) [in Ukrainian].
9. Tarapon, O. (2019). Monumentalizatsiia postaty T. Shevchenka v Radianskii Ukraini 1930-kh rr.: pidmina natsionalnykh tsinnosti [Monumentalization of T. Shevchenko's Personality in Soviet Ukraine of the 1930's: Replacement of National Values]. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii* [*Scientific notes on Ukrainian history*], 46, 75–85. <https://doi.org/https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-46-75-85> [in Ukrainian].
10. Korolenko, B. (2012). 125-litniy yuvilei Tarasa Shevchenka: komemoratsii 1939 roku [125th anniversary of Taras Shevchenko: commemorations of 1939]. V *Natsionalna ta istorichna pam'iat* [*National and historical memory*] (Vol. 2, pp. 348–367). Kyiv: DP «NVTs «Priorytety». [in Ukrainian].
11. Kozlaniuk, P. (1940, 11 March). Shevchenko nash. *Vilna Ukraina*, 3. [in Ukrainian].
12. Andriichuk, L. (1940, 10 March). Vilno vidznachaiut slavnyi yuvilei. *Vilne zhyttia*, 3. [in Ukrainian].
13. Velykyi syn ukrainskoho narodu. Zahalnomyskyi vechir, prysviachenyi 80-richchiu z dnia smerti T. H. Shevchenka (1941, 11 March). *Vilna Ukraina*, 1. [in Ukrainian].
14. Shevchenkivski dni u Lvovi (1945, 11 March). *Vilna Ukraina*, 7. [in Ukrainian].
15. V sim'i vilnii, novii... (Na zborakh, prysviachenykh pam'iaty T. H. Shevchenka) (1945, 13 March). *Radianska Bukovyna*, 1. [in Ukrainian].
16. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (dali – DAZO). F. P-4. Op. 1. Spr. 187. 24 ark. [in Ukrainian].
17. DAZO. F. P-177. Op. 1. Spr. 14. 119 ark. [in Ukrainian].
18. Rozovskij, M. & Mironenko, V. (1940, 18 October). Prazdnik druzhby narodov. Chestvovanie pamjati velikih poetov Ivana Franka i Adama Mickevicha (Ot nashih special'nyh korrespondentov). *Sovetskaja Ukraina*, 1. [in Russian].
19. Pam'iaty Ivana Franka. Zasidannia Ukrainskoho yuvileinoho komitetu (1940, 30 January). *Vilna Ukraina*, 6. [in Ukrainian].

20. Kondufor, Yu. (Ed.). (1986). *Kulturne budivnytstvo v Ukrainiskii RSR. 1928 — cherven 1941: Zbirnyk dokumentiv i materialiv* [Cultural building in the Ukrainian SSR. 1928 – June 1941: Collection of documents and materials]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
21. Yevsieiev, O. I. (Ed.). (1960). *Kulturne budivnytstvo v Ukrainiskii RSR. Naivazhlyvishi rishennia komunistychnoi partii i radianskoho uriadu. 1917–1959 rr.* [Cultural construction in the Ukrainian SSR. The most important decisions of the Communist Party and the Soviet government. 1917–1959] (Vol. 1: 1917 – June 1941). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo politychnoi literatury URSR. [in Ukrainian].
22. Pelekhatyi, K. (1941, 27 May) Storinky velykoho zhyttia. Vystavka do 25-richchia z dnia smerti Ivana Franka. *Vilna Ukraina*, 3. [in Ukrainian].
23. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO). F. P-3. Op. 1. Spr. 6. 221 ark. [in Ukrainian].
24. Slyvka, Yu. (Ed.). (1995). *Kulturne zhyttia v Ukraini. Zakhidni zemli: Dokumenty i materialy* [Cultural life in Ukraine. Western lands: Documents and materials] (Vol. 1: 1939–1953). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
25. Tsentralnyi derzhavnyi elektronnyi ta audiovizualnyi arkhiv. Od. obl. 118. 6 ark. [in Ukrainian].
26. V muzei Ivana Franka (1940, 7 July). *Vilna Ukraina*, 6. [in Ukrainian].
27. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVOV). F. 4762. Op. 1. Spr. 557. 92 ark. [in Ukrainian].
28. Rudnytskyi, M. (1945, 29 May). Velykyi spivets ukrainskoho narodu (Do 29-richchia z dnia smerti Ivana Franka). *Vilna Ukraina*, 5. [in Ukrainian].
29. Lvov'iany shanuiut pam'iat velykoho Kameniar. Mitynh na mohyli Ivana Franka (1945, 29 May). *Vilna Ukraina*, 5. [in Ukrainian].
30. TsDAVOV. F. 2. Op. 7. Spr. 2140. 141 ark. [in Ukrainian].
31. Drozdov, V. (2023). Problemy radianskoi monumentalnoi propahandy na zakhidnoukrainskykh zemliakh u 1944–1953 rr. [Soviet monumental propaganda problems in Western Ukrainian lands in 1944–1953]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii «Istoriia»* [Scientific Herald of Uzhhorod University Series History], 2 (49), 39–48. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290335](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290335) [in Ukrainian].
32. Tronko, P. (Ed.). (1987). *Pamjatniki istorii i kul'tury Ukrainskoj SSR: Katalog-spravochnik* [Monuments of the history and culture of the Ukrainian SSR: Catalog-reference]. Kiev: Naukova dumka. [in Russian].
33. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti. (n.d.). F. P-32, Op. 1, Spr. 188, 227 ark. [State Archives of Volyn Region. File P-32, Inventory 1, Case 188, 227 pages]. [in Ukrainian]
34. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukrainiky (TsDAHOU). (n.d.). F. 1, Op. 30, Spr. 2756, 214 ark. [Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies. File 1, Inventory 30, Case 2756, 214 pages]. [in Ukrainian]
35. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia (TsDAVOV). (n.d.). F. 2, Op. 8, Spr. 7119, 315 ark. [Central State Archive of Supreme Authorities and Administration. File 2, Inventory 8, Case 7119, 315 pages]. [in Ukrainian]
36. Botushanskyi, V., Bilenkova, S., Dobrzhanskyi, O., ta in. (2009). Chernivtsi: Istoriia i suchasnist (Iuvileine vydannia do 600-richchia pershoi pysemnoi zghadky pro misto) [Chernivtsi: History and Modernity (Anniversary Edition for the 600th Anniversary of the First Written Mention of the City)]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. [in Ukrainian]
37. TsDAVOV. (n.d.). F. 4762, Op. 1, Spr. 163, 112 ark. [Central State Archive of Supreme Authorities and Administration. File 4762, Inventory 1, Case 163, 112 pages]. [in Ukrainian]
38. TsDAVOV. (n.d.). F. 4762, Op. 1, Spr. 348, 206 ark. [Central State Archive of Supreme Authorities and Administration. File 4762, Inventory 1, Case 348, 206 pages]. [in Ukrainian]
39. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (DALO). (n.d.). F. R-1340, Op. 1, Spr. 17, 124 ark. [State Archives of Lviv Region. File R-1340, Inventory 1, Case 17, 124 pages]. [in Ukrainian]
40. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti. (n.d.). F. R-1149, Op. 1, Spr. 95, 48 ark. [State Archives of Ivano-Frankivsk Region. File R-1149, Inventory 1, Case 95, 48 pages]. [in Ukrainian]
41. TsDAVOV. (n.d.). F. 2, Op. 8, Spr. 9496, 283 ark. [Central State Archive of Supreme Authorities and Administration. File 2, Inventory 8, Case 9496, 283 pages]. [in Ukrainian]